

Némely részletek

2007. április 16., hétfő

Megjött a fiam Bécsből. A lányom meg Toscanában járt Svájc érintésével. Noémi az utóbbi időben sokat utazik ide-oda, az idén már járt Berlinben, most meg Firenzében, Genfben. Egy svájci-spanyol fiú udvarol neki.

Én már csak itthon, Veszprémben szeretek üldögni. Kicsit úgy vagyok az étellel és a dolgok állásával, mint Jim Jarmusch *Broken Flowers* (*Hervadó virágok*) című filmjének főhőse, Don Jonhston, az egykori „hösszerelmes” agglégény, aki csak üldögel otthon a tévé előtt, és nem kívánczik sehová se. Csak egy váratlan, rendkívüli esemény tudja felkavarni: egy szép napon kap egy titokzatos rózsaszín levelet, melyben arról értesül, hogy valahol van egy húszéves fia, akiről addig nem tudott. Hosszú nógatás és vonakodás után aztán mégis elindul, hogy egy-egy virágcsokorral végigjárja egykori nőismerőseit.

Jim Jarmusch zseniális rendező és forgatókönyvíró, alapos munkát végzett ebben a filmben, az öregedő „Dob Juant” alakító Bill Murray pedig egyszerűen tökéletes. Lehetne hosszan fejtegetni Jarmusch szimbólumait, a hervadó virágokat a nappaliban, a visszatérő, rózsaszín tárgyakat, az ismétlődő neveket, de erre most nincs idő. Minden, amit láttam, esszenciája a kibontakozó 21. századi mindennapoknak. Azoknak az érzéseknek és történeteknek, amelyek körülöttünk zajlanak, és arra várnak, hogy ránk találjanak.

Sokan azt mondják, akkor öregszik meg az ember, amikor már nem csábítja a messzeség. Nem vágyik távoli tengerpartokra, zajos városokba és turistaparadicsomokba. A régi vonzalmat új váltja fel. Az emlékek vidékeinek bejárása meg még valami: valami belső kényszer annak a helynek, tájnak a megismerése iránt, ahol él. A dunántúli hegyek-dombok bejárása, a virágzó gyümölcsfák számbavétele – ez jelenti immár az igazi felfedezést.

Pár évvel ezelőtt, miután őszi palinkafőzésre adtam, ültetem a kertünk végébe két fácskát, egy körtét és egy kajszibarackot. Nyilván nem véletlenül, hiszen régi bácskai hagyomány szerint ezekből készül a legnemesebb párlat, itóka. Gyakran kiosonok a telek végébe, és a virágba borult fák alatt teszek-veszek (még kisebb veteményeskertet is létrehoztam – hagyma, petrezselyem), hogy hosszan nézhessem a természet e különös és csodálatos pompáját. A fiam azt mondja, lassan olyan leszek, mint a japánok. Karácsonyra ajándékként a Hagakure (*A szamurájok kódexe*) című könyvet kértem tőle, most meg az áprilisi napsütésben, órákig a virágba borult gyümölcsfáim alatt szöszmötölök.

Tavaly késő ősszel valamelyik tévécsatornán kattantam rá a *Szellemkuty*a (Ghost dog) című Jim Jarmusch-filmre. Teljesen véletlenül bukkantam rá a sok szemét között. Hosszú idő után végre egy felkavaró, nagyszerű alkotás. A mai ezerrel pörgő világunkban egy magányos, szótlan, lomha, galamblelkű bérgyilkosról szól, akit az ősi japán harcos-ideál vezérel, a bátor, igazságos és erényes szamurájé.

Misima Jukio, a nagy japán író számára a *Hagakure* volt az egyetlen igazi könyv. A második világháború alatt kezdte el olvasni: „mindig az íróasztalomon vagy annak közelében tartottam – a Hagakure az egyetlen olyan könyv, amelyhez az azóta eltelt húsz év alatt állandóan odafordultam, alkalomtól függően ezt vagy azt a részt újból elolvastam, és sohasem történt meg, hogy újra és újra ne inspirált volna. Különösen akkor kezdett a fénye ragyogni bennem, amikor a háború végeztével kimagasló népszerűsége is véget ért, és már nem tartották társadalmilag kötelező olvasmánynak. A Hagakure egy látszólagos ellentmondásra rendeltetett. A háború alatt a Hagakure olyan volt, mint a nappali égbolton fényesen ragyogó tárgy, ám igazi fényét éppen koromsötétben sugározza.”

És mindezt betetézi, hogy az utóbbi években a sportközvetítések közül a szumó a kedvencem. A focimeccsek nagy részén már elalszom, a múlt héten, azt hiszem, hosszú időre, kiábrándultam a fociból. És mindezt a két kedvenc csapatom, a „kőkemény” Manchester United (egy portugál varázslóval, C. Ronaldóval megspékelve) és a „romantikus” AS Roma összecsapása alkalmával történt, amikor az angolok 7:1-re elgázolták Francesco Tottiékat. Nagy csatára, szép játékra számítottam, aztán kabaré lett belőle.

Néhány évvel ezelőtt Pesten is elszakadt a cérna. Már oda se szeretek járni. Ha hivatali teendőim mégis oda szólítanak, dolgom végeztével, az első busszal vagy vonattal hazaindulok. Nem bírom a nyomulást, a tolatást, a tömeget. Mint mondtam, én már nem szeretek sehová se menni. Esetleg csak haza, Topolya felé, anyámhoz és a húgomhoz, vagy az Adria felé. Ezeket az utakat még valahogy elviselem. Újabban Szekszárd és Baja

felé járok a Délvidékre, végig a tolnai, mezőföldi lankákon: Simontornya, Cece, Vajta, Bikács, Nagydorog, Kajdacs (ahol a legjobb dinnyék teremnek), Szedres, Bogyiszló, Gemenc, a szekszárdi Duna-híd (ahol 2005-ben a júliusi hőségben lerobbant a kocsim, épp a Dombosfestre igyekeztem)...

2007. április 17., kedd

„Árnyékban a komoly témák. Ki lopta el a disznót? Hiányban nincs hiány. Ismét romlik a helyzet. Csak rosszabb ne legyen. Aki nem tart jószágot, adót fizet. Nem forog a napraforgó. Nincsenek tabu témák. Miért sok a munkás a pártot elhagyó tagok között? Sejtteni lehet a legjobbak társaságát. Szólítsuk nevén a felelősséget. Felelőség, hova lettél? Változtatni kell a kommunisták hozzáállásán. Pártbüntetések a felelőtlenységért. Szamár a ködben. Kókusz nélkül nem habzik a szappan. Üdüljünk aktívan, hogy jól dolgozhassunk. Legfontosabb partra vergődni. Szálljunk a földre. Jövönk az űrben van.”

– Miféle zagyva szöveg ez? – kérdezhetnék a józan értelem bajnokai vagy napszámosai. Szerintem ez a hétköznapi költészet. Újságcímek az újdéki *Magyar Szó*ból. Egy 25×35 cm-es sárguló papírlapon található vizuális költemény 1982-ből. Kollázsaim közül az egyik legelső (sajnos, annak idején nem sikerült publikálni őket, mert '83 tavaszán kirúgtak bennünket az *Új Szymposion*ból). Egy régi letűnt világ törmelékeiből, félmondataiból összeálló dokumentum (műalkotás?), amely valami különös sugallatra jött létre negyedszázaddal ezelőtt.

Mindezt azért kerestem elő, mert ma délelőtt értesített Halmi-Nagy Róbert, a pécsi *Művészetek Háza*nak munkatársa, hogy első díjat kaptam a VersMegálló országos pályázat fotó és képzőművészeti kategóriában (www.versmegallo.hu). A mostani kollázsok anyaga, újságcímei természetesen a mai aktuális világ eseményeit tükrözik, de ugyanúgy a hétköznapi törmelékei, furcsaságai meg közhelyei köszönnek vissza, mint azon a huszonöt évvel korábban.

Kollázsaimon a véletlen az egyik fő szervezőerő, általa egymás mellé kerülhetnek olyan dolgok, eszmék, kacatok, amelyek másutt talán soha nem konvergálhatnak egymással. A véletlent az epika domesztikálta, mint a háziállatot, aztán a tömegkommunikáció kibeszélte, depressziónká, rögeszménkké tette. Kollázs-készítés közben „bosszúból” szétdarabolom,

Fenyvesi Ottó első díjas kollázsja

apró elemeire szaggatom, tépem a valóságot. Összevagdalom a róla készült lenyomatokat, és újjáalkotom, mintegy a magam képére formálom egy sajátos egyéni logika, ihlet és sugallat alapján.

Azt hiszem, hogy a költő általában ismeretlen, magányos ösvényeken jár, s legtöbbször ösztöneire hagyatkozik. Az ember természetes állapota az üresség, ami aztán az idők folyamán feltöltődik. Az élet jön és átiramlik rajtunk, ha valami megmarad, mert ki akar fejlődni, akár éppen általam, az már kegyelmi állapot. Honnan jön a sugallat? Kitől, miért, mikor, milyen intenzitással? Megválaszolhatatlan. Eszmélődésem kezdetétől én csak annyit tudok: itt vagyok valahol Európa közepén vagy határán, magyarok a szavak, melyeket anyám szájából tanultam, voltak őseim (többek között Balassi Bálint, akinek a szabadkai *Bácsországban* nemrég közzétett családfáján, mint kései leszármazott, ott szerepel anyám, Balassa Piroska is), akikről hagyományt örököltem, és valamit el akarok mondani. Azóta néha közlök valamit, néha nem. Általában leltárt készítek világunk állapotáról, érzelmekről, hangulatokról, a széthullás és tágulás fragmentumairól; megörökítem azt a kevés nem is tudom mit, amit helyettem senki nem mondhat el.

Umberto Eco legújabb (még nem olvastam) *Loana királynő titokzatos tüze* című regényében az emlékezetét vesztett regényhős is félmondatokból próbálja újjáépíteni a világot: „Üres ugyanis nem volt a fejem, csak úgy kavargtak benne a mások emlékei, egy meleg tavaszi estén, az alkony órájában, az emberélet útjának felén, magánosan, méléző baktatással vánszorogva néger utcákon át...”, olvasom az *ÉS*-ben Esterházy idézetét Ecótól. Szép, túl szép, és felettébb aktuális.

S íme a mai nap kollázsa: „Fáklyaként lángolt az iszkázi fiatalember. Puska-golyóval a szívében élt. Eltörölte a parlament az aranyrészvényt. Változtatnának a jogszabályon. Mélyponton a balatoni ingatlanárak. Most érdemes házat venni. Újabb haladék a nyárfáknak. Foglyául ejtette a sziget. Zajosak a tengerek. Ötezer tapsifüles szabadult ki egy autóbalesetben.”

2007. április 18., szerda

Tavaszi vibrálás. Mérheterlen vibrálás. De kell valami, ami a háttérben összerántja az agyat. Valami dübörgés, valami basszus. Kovász, ami megkeleszti a tésztát. Kisnyuszi, ez nem világmegváltás, csak (it's only) rock and roll. Ja, elfelejtettek szólni? Mert csak fekszik az ember a tévé előtt, és néz ki a fejből, mint egy elnyomott burmai lakos. Keresi a boldogságot, ha már úgy alakult, ahogy. Úgyis az van, hogy majd jön BruszVilis, és megmenti a világot, úgy an blok, a világvégétől és a klímaváltozástól. Hosszan néz egyet a kamerába, mond valami rövidet, de hatásost a 18–49 éves korosztálynak, majd belenéz a sárgásan lenyugvó beteg napba. Megfordul és elindul, mint aki húsz deka parizerért menne a boltba, az emberiség érdekében. Köszönjük szépen, mehetünk tovább.

Tivadar néha feljön a veszprémi várba, meglátogat. Tavaly múlt nyolcvan. Látom rajta, az öregség szomorkás fölényével szemléli a tavaszi zsongást. Szükséges és elégséges feleletet kapott már sok mindenre, dolgaiban rendet tart, a világ megerősítette abban a felfogásában, hogy átutazó itt az ember. Talán nemsokára vége az egésznek. Percek, órák, évek kérdése, és minden elmúlik. Köszöni a hangokat, elviseli az embereket, a kamionok robaját, a liftajtó csapódásait, a szomszédban harsogó magnót. Nem menekül attól, ami van, hosszú és tartalmatlan szavakra, mondatokra már ő nem vállalkozik. A betegségről, a háborúkról és a közügyek hűtlen szolgáliról soha egy szót se, de a madarak tolláról, a kutya szeméről, a régi barátságokról, Illyés Gyuláról, a tó felől érkező szellőről annál inkább. Minél többet hallgatom, annál ismeretlenebb lesz előttem.

A múlt hét végén a megújulás reményében lomtalanítottam. Rám jött valami rendmánia. Úgy éreztem, képtelen vagyok leírni bármit, ha nem teszek rendet magam körül. Kidobáltam mindenféle régi kacatot, papírt, újságot, sőt még két doboz könyvet is kislejtezttem. Ma reggel bevitettem őket a megyei múzeumba, állítólag majd jön érte valaki, aki elviszi egy erdélyi falu könyvtárába, vagy iskolájába. De lehet, hogy nem is annyira a rendetlenség zavar, mint inkább a körülöttem kavargó rengeteg feldolgozatlan információ. Nem akarok infomániás lenni, akkor már inkább jöjjön a nimfomania! Azt olvastam a múltkor, hogy többet árt az emberek szellemi képességének az infomania, az állandó elektronikus készenlét, mint a marihuána. Állítólag egy angol egyetem által elvégzett kutatás szerint a mobiltelefon és a számítógép billentyűzetének nyomogatása, valamint az elektronikus posta ellenőrzése átmenetileg tíz pontot levon az intelligenciahányadosunkból. A pszichológiai vizsgálatot végző tudósok által „infomániának” nevezett jelenség annyit árt az emberek szellemi kapacitásának, mint egy álmatlan éjszaka. Az agy nem képes egyszerre több feladattal „zsonglörködni”, és ezért általános hatékonysága csökken. Az állandó „online” technológia eltereli figyelmünket arról, amire éppen koncentrálnunk kellene. A vizsgálat szerint az emberek veszítenek produktivitásukból a munkahelyen, de a társasági életük is csorbát szenved, mert szétszórtságuk sérti a barátokat. Az 1100 személy bevonásával készült vizsgálat szerint a megkérdezettek 62 százaléka annyira rabja az elektronikus levelezésnek, hogy állandóan ellenőrzi az információkat. Ötven százalékuk „azonnal” válaszol a levelekre, vagy amilyen gyorsan csak lehetséges, míg 21 százalékuk még üzleti tárgyalásait is képes megszakítani az üzenetek lehívásával. A tudósok aggasztónak tartják a 24 órás elektronikus készségség hatását az emberek szellemi teljesítményére.

A minap egyik ismerősöm egy hosszabb üzleti útra indult a Dél-Dunántúlra. Beszerzett egy „műholdas navigációs” kütyüt (GPS), amelyet még a városi sétája során is bekapcsolt, amikor pedig délután a hivatalából haza-

indult, felhelyezte a gépkocsijának szélvédőjére, beprogramozta az otthoni utca, házszámot, de annyira elvakította a csúcstechnika, hogy lendületből nekiment az első lámpaszlopnak.

Mi is volt ma, kedd vagy szerda?

2007. április 19., csütörtök

Vajon mennyi ideig tart egy tizenháromezer oldalas dokumentum elolvasása? Még átlapozni is több napba telne. Állítólag ennyit tesz ki a kudarcot vallott magyar–horvát foci EB-pályázat anyaga, amit egyetlenegy döntéshozó se nem volt hajlandó még kézbe se venni. Annak idején *A rózsza nevé*t kb. fél hónap alatt olvastam el, azért ellenőrzöm, megnézem: 663 oldal. A *Sinistra körzet* csak 170 oldal, emlékeim szerint két nap alatt elintéztem, mert nem tudtam letenni. Na de, ki gondolta komolyan, hogy rá lehet venni a marketing tréningeken – kivetített lózungokon – képzett üzletembereket egy tizenháromezer oldalas száraz pályázati anyag abszolválására? Az eszem megáll.

Ha sport, akkor inkább kosárlabda. Az NBA-ben véget ért az alapszakasz, kezdődik a rájátszás, és a Ben Wallace-szal (napjaink Denis Rodmanje) felturbózott Chicago Bulls, hosszú évek után, újra ott van a legjobb tizenhat között.

Délelőtt Borsos Sanyi telefonált, hogy délután fél ötkor a balatonfűzfői szakközépiskola hagyományos kosárlabdagáláján kellene mérkőzést játszani az iskola tanáraiból álló csapat ellen. Mondom neki, nem tudok jönni, nem érek rá, halaszthatatlan kötelezettségek, munka. Délután 4-kor Kiss Niki kétségbeesetten hív, hogy nincs ki a veszprémi „firkászok csapata”, ha tudok, rögtön menjek. Sajnos, nem tudok. Tavaly se tudtam, akkor egy komolyabb sérülésből (vádliizom-szakadás) lábadoztam éppen. De azért a hétfő esti kosármecceket nem hagyom ki a Cholnoky iskola tornatermében. Hosszú évek óta csináljuk, egy 15-20 főből álló baráti kör, mindenféle emberek (kövérek, soványak, ügyesek, gyorsak, lassúak, fakezűk, súlylökők, dinamikusak, önzők, tolakodók, kemények, bölcsek).

Fiatalabb koromban (boldog '70-es évek) rendszeresen kosárlabdáztam, sőt egy időben esténként a híres YU első ligás topolyai női kosárcsapat játékosait kísérgettem haza. Aztán abbahagytam, inkább fociztam, képes voltam hazautazni Újvidékről Topolyára egy vasárnap délutáni derbiért a cimborákkal. Az utóbbi tíz évben azonban a kosárlabdázás az életem egyik legfontosabb szertartásává vált. Áron fiammal kezdődött, kijárogattunk ide a közeli gimnázium betonpályájára dobálgatni. Aztán jöttek a barátai, az utcabeli gyerekek, a Csapó fiúk, Steierlein Marci. Néhány év múlva a VESC NB I-B-s kosárlabdacsapat serdülő-, kadett- és juniorcsapatának lettek oszlopos tagjai. 1999-ben beverekedtek magukat az ország legjobb tizenhat ifjú gárdája közé. Ma már végzős egyetemisták, egyikük se játszik hivatalosan. Inkább tanulnak, csajoznak. Néha azért ők is lejönnek közénk.

A legfontosabb: ép testben ép lélek. Amíg bírunk, játszani kell, nem szabad feladni.

Az ember valamennyi állapota közül épp a játék az, ami teljessé teszi őt. A játékból ered minden képességünk. Először izmaink és végtagjaink játéka válik céltalan kapálózásból pontosan koordinált mozgásfolyamatokká. Majd az érzékszervek játéka alakul játszi kíváncsiságból mélyreható tudássá, a színekkel, formákkal, hangokkal való játék halhatatlan műremekké. Játékkal indul a szerelem: a szemek játéka, a titkos pillantások, a tánc, a gondolatokkal és érzelmekkel folytatott kölcsönös játék. Persze minden játéknak megvannak a szabályai. Ezekkel határozza meg magát, a lényegét, és állítja fel saját értékrendjét. Aki részt akar venni benne, annak el kell fogadnia a szabályokat – különben játékrontóvá válik. A társasjátékokban előzetesen megállapított formák irányítják a játék menetét, és szabják meg értékrendszerét. Öntevékeny játékmentre ösztönözhet az is, hogy egy véletlen esemény következménye olykor visszahat a forrására is. Így kezdte a maga játékát az élet is, és így alakulnak gondolataink és képzeleteink is. Friedrich Schiller esztétikai elmélkedései között olvashatjuk: „Az erők félelmetes birodalma és a törvények szent birodalmán belül az esztétikai alkotóösztön észrevétlenül dolgozik egy harmadiknak, a játék és a látszat vidám birodalmának felépítésén, ebben leveszi az emberről a bilincseket, amelyek viszonyaiban feszélyezték, s megszabadítja mindattól, aminek kényszer a neve, mind a fizikai, mind a morális életben.”

2007. április 20., péntek

Megkaptam a szegedi *Fosszília* folyóirat legújabb számát. Tematikus összeállítás, a múlt század második felének egyik jelenségéről, a rock and rollról. A hatvanas, hetvenes, nyolcvanas évek „népzenejéről”, a bakelitlemezek és a magnókazetták korszakáról. Lelkes szerkesztőbizottság, fogékonyak a különös és a „déli” (balkáni) témákra. Teljesen eltérnek a szokványos és bebetonozott magyar szépirodalmi folyóiratoktól, külön utakon, ismeretlen ösvényeken járnak. Arra kértek, hogy írjak előszót. Némi közöm van a jelenséghez, ugyanis a hetvenes évek közepétől 1991-ig az Újvidéki Rádió magyar műsorainak hőskorában, különböző szórakoztató zenei műsorokat (Pop-rock, Zenedoboz, Zenei Kaland, Hangrázda) vezettem, lemezlovasként tevékenykedtem. Mióta áttelepültem Veszprémbe, már nem követem a dolgokat, néhány cikket írtam a *Magyar Narancs*ba, de 1993 óta semmi. Csak egyszerű, kívülálló zenehallgató lettem. Nemrég hívtak az egyik pesti zenei rádió éjszakai műsorába, de nem fogadtam el a kedves invitációt. Köszönöm szépen, de nem. Koko Kommando és Rudi Radiátor visszavonult (Éjszakai műsor – vers, a *Blues az óceán* című kötetben).

„Meghalt a rock and roll – villant át az agyamon a kilencvenes évek közepén, amikor Bécsben az Otto Bauer Gasséban megszűnt az alternatív lemezbolt, ahol Marton László Távolodó barátommal annyiszor megfordultunk a nyolcvanas években. Ha már az alternatívokat is bedarálta a biznisz, akkor nagy baj van. És tényleg mára a rockból konformista popzene lett, pizszokul elüzletiesedett. Forog a pénz, nyomul a tőke a könnyűzene-iparban. Magyarországon még szörnyűbb a helyzet, mint a nyugat-európai vagy például a balkáni országokban: nálunk egy nyomorult rádióállomáson se hallani igazi rockzenét. Csak a nyálás, színtelen, szagtalan, íztelen műanyag zenét nyomatják. Minden adón ugyanazt! Az ember maradék életkedve is elmegy tőle.

A rock and roll, mint a tömegkultúra szerves része, a második világháború utáni években, a nyugati jóléti társadalom kialakulásakor szökkenet szárbá. A gazdasági fejlődés töretlenség látszott, a jólét összekapcsolódott az emancipációs folyamatokkal. Meghosszabbodott az iskolaidő és a felnövő nemzedékeknek a munkához, a saját családjához és a polgári életmódhoz való viszonya. Kiepültek az egyre hosszabb szabad idő eltöltésére alapozó szórakozóhelyek, a fiatalok egyre nagyobb szabadságot engedtek meg maguknak. A korábban csak avantgárd művészkörökből ismert bohémság tömeges méreteket öltött. Kialakult egyfajta lázadó attitűd a »kispolgári és hagyományos« életvitellel, művészettel szemben, amit ellenkultúrának is neveztek. A fiatal nemzedékek fellázdáltak az apák konformista társadalma ellen.

A rock and roll a hatvanas, a hetvenes és a nyolcvanas években volt csúcspontjában. A hőskorszak magába foglalta a Beatles-hisztériát, a hippimozgalmat, a pszichedelikus törekvéseket, a punk lázadását és az alternatív rockot egyaránt.

A rock and roll gyorsan világszene lett, hozzánk is beszivárgott (bár a nemzedéki korszakváltás itt elmaradt), eltörölte a nemzeti és kulturális határokat. Fokozatosan minden más zenénél hatékonyabbnak bizonyult, aminek a vége az lett, hogy jól jövedelmező kapitalista iparággá nőtte ki magát. Kezdetben abszolút nem konvencionális tartalmakat dolgozott fel, de aztán kiderült, azért, hogy minél nagyobb tömeghez eljusson, jobb, ha felszínes, és nem túl okos. Engedje ki a gőzt, de a piac által legyen ellenőrzött. Nehogy már »elkúrja« a termelési és eladási mutatókat!

A rock mai, elüzletiesedett formája segít fogyasztásra sarkallni a tömeget, a mobiltelefonja alapján körülírható piackonform nemzedéket. Megnyugtatja őket, hogy szabad idejüket hasznosan töltik. Végére is szórakoznak, élvezik az életet. A zene orvosság a depresszió ellen. Egy kis vibrálást visz az egyszerű emberek életébe.

Mint ilyen, a rock and roll a posztmodern szórakoztatóipar egyik legvitalisabb, legkomplexebb eleme, egyrészt szatizsfakciót és menekülést kínál,

másrészt táplálja a szolidaritás és az elégedetlenség érzését. A fennálló társadalom kritikája, lelkiismerete, ha őszinte, ha nem, akkor meg nem érdemes vele foglalkozni.

A szórakoztatóipar folyamatos termelésre és megújulásra van kényszerítve. Kisajátítja és diktálja a divatot, arra ösztönzi a tömeget, hogy újabbnál újabb dalokat fogyasszon. Ideig-óráig használatos, utána eldobhatókat, növelve ezzel is a szellemi környezetszennyezést. Háttérzenét szolgáltatva a tömegeknek a mindennapi tevékenységéhez, nehogy véletlenül csönd támadjon, és elkezdjenek gondolkodni. Éljen a versenyképesség és a hatékonyság növelése!

A rádióállomások mérhetetlen igénytelenségükkel teljes egészében kipumpálják, semlegesítik a rockszámok erejét. A maradék egészséges tiltakozást ellaposítják, elveszik az élet.

A rock and roll kritikai élének csorbitása megfigyelhető még a *Rollin' Stone* amerikai hetilap koncepciójában is, amely fénykorában éppen a rockzene társadalomkritikai hangját próbálta felerősíteni kommentárjaival és cikkeivel. A politikai elnyomás és kizsákmányolás mechanizmusait ostorozta. Ma viszont már az általános világáramlatnak bedőlve a rockot mint a szórakozás egyik langyos műfaját tálalja. A *Rollin' Stone* mára egyszerű fogyasztói kalauzzá degradálódott, az anyagi jólétben élő, némi szabadságra és izgalomra vágyó új nemzedékek kiszolgálójává.

Ma már a lemezkiadók, a rádióműsorok, a zenei újságok többsége arra szolgál, hogy ellenőrizze és diktálja az ízlést, valamint gerjessze a zenei fogyasztást, beszippantva az arctalan zenekarokat, énekeseket a zenei konvenciók közé.

A kezdeti művészi és társadalomkritikai eredmények ellenére a rock and roll az ezredfordulóra elveszett. Győzött a szórakoztatóipar, a popzene.

A bakelitek őrzik még a hőskorszakot, aminek zenéjét ma már nem annyira a fiatalok, inkább az idősebbek hallgatják. A multinacionális kiadók ezzel is tisztában vannak. A bakelitlemez megfizethetetlen luxus lett. Új, olcsóbb hanghordozók jelentek meg, a kilencvenes években a CD, később a DVD. Aztán megérkezett az MP3 és a zenék letöltése az internetről. A lemezkiadók szerint ez a zene halálát jelenti. Ugyanakkor iszonyatos méretű a hiperprodukciónak. Egyik ismerősöm mesélte: a fia azzal jött haza az iskolából, hogy az osztályban neki van a legtöbb »letöltött zenéje«, a zeneszámok meghallgatása kb. harminchárom évbe telne. Valószínű, hogy sohasem fogja meghallgatni ezt az irdatlan mennyiségű hanganyagot. A korlátlan hozzáférés, a másolás szétrombolja a mítoszt. A szelekció és a kritika teljes hiánya, az elsekélyesedés, a mennyiség megöli a minőséget.

A mai fiataloknak nincs önálló ízlésviláguk, azaz mindenevők. Mára eltűntek a hippik és a punkok, lenyírárták a hajukat, a tarajukat. A fogyasztás

háttérbe szorítja az alternatív útkeresést. A fogyasztásnak való közvetlen kiszolgáltatottság pedig könnyebben elfogadhatóvá teszi a hatalmi, vagy tekintélyelveket. Mindazt, ami ellen életükkel és halálukkal olyan rockerek protestálnak, mint Jimi Hendrix, Jim Morrison, Janis Joplin, John Lennon, Sid Vicious (Sex Pistols), Ian Curtis (Joy Division), Kurt Cobain (Nirvana) stb., ma már az a fajta hitelesség is hiányzik, mint amit David Bowie, Iggy Pop, Lou Reed, Tom Waits vagy Mick Jagger képvisel.

Azért merem remélni, hogy valahol (a garázsok mélyén) vannak még igazi rockerek, akik számára a zene nem kifejezetten szórakozás, hanem önkifejezés, kritika és művészet. Az izgalom, az élvezet, az erő, a kreativitás demiurgoszi energiáinak forrása. Az igazi rock and roll mindig ki fog bújni a piac ellenőrzése alól. Mindig lesznek olyan rejtett alkotói energiák, melyek megtermékenyítik a szórakoztatóipart, zavart fognak okozni (mint a vírusok), hogy felhívják a figyelmet a posztmodern kapitalista társadalom és a létezés feloldhatatlan ellentmondásaira.” (Előszó a *Fosszília* című folyóiratból)

2007. április 21., szombat

Estefelé levonultam a pinceszobámba. Going underground. Gyertyát tettem az ablakba, és meggyújtottam. Majd meghallgattam a *Kivonatok a tengerből* című legújabb versciklusom darabjait Kaszás Attila előadásában, az egyik januári Első közlés (Kossuth, Bartók rádió) alkalmával rögzítettem a hangfelvételt. Ki gondolta volna, hogy két hónap múlva a kiváló színész meghal, akinek a 2004. december 5-i népszavazás és elutasítás miatt az önérzete és a hazafisága földig volt alázva, mint ahogy az enyém is. Az utóbbi időben megszaporodtak halottaim. Kezdődött a nagytatákkal, majd apám következett, a nagymamákkal, sógorral, nagybácsival folytatódott. Elment Sziveri, Koncz István, Juhász Erzs, Gion. Tavaly Bada Dada akasztotta fel magát. Nemrég pedig barátom, Cs. Simon István, csókai költő halálhíréről értesültem. De meghaltak a Ramones-ok (Joey, Dee Dee és Johnny). És a kiváló gitáros Steve Marriott is már régen elpakolt, őt csak azért említem, mert a gyertyafényben a *Rockin at Fillmore* című albumot hallgatom. Nem éppen valami gyászos zene, kőkemény rock and roll. A Humble Pie 1971-es koncertfelvételei a New York-i koncertszentélyben, a Fillmore Eastben.

Napközben lótás-futás, ügyek intézése, szervezés, párbeszéd a városvezetéssel: kíváncsiak a Veszprémben élő művészek véleményére. Kreatív várost szeretnének. Az emberek azt mondják, ez sincs rendben, az sincs a helyén. Morognak, háborognak, azért a helytörténettel ma már nem lehet rangot szerezni, és országos versenyt nyerni. Kreativitás kellene, de a tömegek ízlésének is meg kellene felelni. Na, ez nem fog menni. Tudni kell, hogy az igényes kultúrának kevés a közönsége – ez törvényszerű, főleg egy ilyen kisvárosban. Az anyagok

szilárdságáról, a fehérjealapú nanotechnológiáról, a genetikai diverzitásról, a kis késleltetésű egyenletekről, a legújabb tudományos eredményekről is csak a beavatottak tudnak, miért kellene a magasművészetért a tömegnek feltétlen rajongania? A művész külön utakon jár, járhatatlan ösvényeken keresgél. Utópista és javíthatatlan álmodozó, mert ha nem az, akkor gáz van.

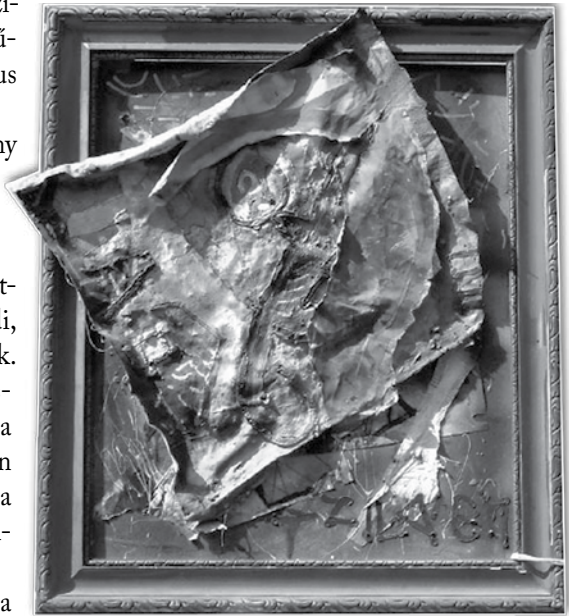
Meg kellene határozni, hogy mit akar Veszprém. Felzárkózni a nálánál kétszer nagyobb városok (Szeged, Debrecen, Győr, Pécs stb.) kulturális színvonalához, vagy pedig a hasonló nagyságú városok (Kaposvár, Sopron, Eger, Szolnok, Nyíregyháza, Tatabánya, Szekszárd) versenyében kitűnni? Egyébként pedig a kultúra nem lóverseny. Egyelőre kevés az esély, a Petőfi Színházból jövőre újabb színészeket fognak elbocsátani, továbbra sincs rendszeres irodalmi-művészeti orgánus, amely a helyi alkotók országos kisugárzású műhelye lehetne. A képzőművészeknek alig van lehetőségük bemutatni műveiket, egyedül a (reproduktív) zenei élet prosperál.

A kreativitást eddig nem pártolta a város: évi nyolcszázezer forintba lehetett pályázni az alkotóművészeknek. Nevetséges és komolytalan összeg, talán nem véletlen, hogy Veszprém 2005-ben az Európa kulturális fővárosa pályázaton már az első körben túl könnyűnek találtatott.

Több mint egy évtizede május első napjai Veszprémben a Gizella Napok jegyében zajlanak. Az idén, május 11-én és 12-én a Veszprémi Művész Céh tagjai egy szabadtéri művészeti fesztivállal készülnek, ezzel szeretnének adózni a február elején elhunyt Szilágyi Lackó (1966–2007) festőművész emlékének, aki emblematikus figurája volt városunknak.

Szilágyi Lackó neve a Bakony fővárosában egyike azoknak a titkos hívószavaknak, melyekről bizonyos műveltségű és életérzésű emberek egymást felismerik. Életművét titokzatos félhomály fedi, munkái szinte hozzáférhetetlenek. Festményeit igazából csak azok ismerhetik, akik bejáratosak voltak a műtermébe, merthogy sok minden mondható róla, de az nem, hogy a galériák elkényeztették volna kiállításajánlatokkal.

Én utoljára egybegyűjtve a VMK szocreál előcsarnokában láttam az utóbbi években készült

Szilágyi Lackó, a tragikus hirtelenséggel elhunyt veszprémi punkfestő alkotása

festményei egy részét, ruhafogasok, kiszuperálásra váró pultok között, mögött felaggatva a zezzugokban.

Előtte azért festményei megjárták a budapesti Múcsarnokot (*Rosszcsontok*, 2003), eljutottak Párizsba a David Bowie tiszteletére szervezett kiállításra, de Lackó Európa kulturális fővárosát, Berlint is többször megcélozta.

A megalázottak és önpusztítók, outsiders, punkok színjátszós hullafoltokkal festett portréi láthatók festményein. Pokolian szórakoztató tűzijáték. Széles gesztusokkal, expresszív vonásokkal vastagon felkent, néha felragasztott, összemontázsolt, csillogó rózsaszín tekintetű szörnyek. Véres piros és monumentálisan mocskos fekete, barna áradat. Neonzöld. A létezés drámája a felismerés éles fényében megvilágítva. Irtózatossá dobzó. Furcsa és fájdalmas görcsben rángó figurák, ördögien cinikusak és keserűek, mint amilyen a XX. századvég volt. Legtöbbször önarcképek ezek, a saját lelki mozgásait, saját indulatait dokumentálta.

Szilágyi Lackó XX. századi outsider volt, a társadalomból kutasított lázadók festője, az ő életüket élte abban a két, két és fél évtizedben, amit alkotómunkára kimért számára a sors, s ebből is a betegséggel, skizofréniával, depresszióval vívott küzdelem töltötte ki az utolsó éveket. A '80-as évek végén, a '90-es évek elején volt a csúcson, amikor Zoéval (feleségével) valamelyest kordában tudták tartani a démonokat.

Lackó rossz napjain szörnyeteg volt, máskor meg szavakban is nagyon pontosan fogalmazó értelmiségi beszélgetőtárs. Amikor déli órán démonaitól úzve harci színekben kifestve, bekeményített piros hajjal, szemén fekete hullafolttal, kopott bőrdzsekijében, lila színjátszós nadrágban, kezében láncokat csörgetve végigsöpört a veszprémi főutcán, megfagyott a levegő körülötte. Pusztító erő, nagy karakter. Ahogy Nietzsche mondja az *Ecce homo*-ban: „Én nem ember vagyok, én dinamit vagyok.”

Ilyenkor, aki tehette, kitért az útból, átment az utca túloldalára. Természeténél fogva (a Skorpió csillagjegyében született) kompromisszum nélküli harcos volt, aki kereste az ütközési lehetőségeket. Igazi anarchista, punk. A Ramones, a Joy Division, a Sex Pistols, Iggy Pop, a Laibach, a punk and roll feltétlen rajongója. Kifinomult érzékkel megszimatozta, megérezte az emberekben a hamisságot, a gyávaságot, undorította az egész kisstílű magyar nyomorúság, a konformizmus, a csőcselék. Volt, hogy a barátait se ismerte meg, vagy éppen hogy ellenséget szimatolt bennük, lemagázta őket, vagy átnézett rajtuk, vagy ha nagyon szerette őket, nekik esett. Saját démonai ellen is harcolt, ki tudja, milyen látomások keresztettk az útját.

Egyik találkozásunkkor koporsókat húzgáló bakancsos katonákról beszélt, akik minden éjszaka a háza padlásán kísértének. Szenvedett az élettől, nemcsak a differenciálszámítás és a kvantumelmélet nyugtalanító titkaitól, hanem példának okául a képmutató társadalmi rendtől, amely a különlegest

mindig kiveti magából, s ha lehet, el is pusztítja. Ha valaki, ő aztán igazán tudta, hogy az ember csak akkor lehet igazán önmagává, ha különleges, ha mindenki mástól különböző, eredeti példány. Feldühödött bika módjára rohant a pusztulás felé. Rettentő sorsa 2007. február 3-án teljesedett be, felakasztotta magát.

2007. április 22., vasárnap

Álmomban cipőt találtam. Negyvenhatos, kicsit nagy, aztán nem tudom, mi lett vele, mindenesetre én felébredtem.

Sava Babić belgrádi műfordító és professzor telefonál a füredi Magyar Fordítóházból. Megérkezett, ha tudok, menjek le, beszéljünk. A hétvégén Hamvas Béla tiszteletére konferenciát rendeztek Balatonfüreden. Babić fordításainak köszönhetően a délszláv térségben valóságos Hamvas-kultusz alakult ki. Hamvas lefordított könyvei nagyobb példányszámban kelnek el a Balkánon, mint Magyarországon. A délszláv mentalitás és kultúra inkább szakrális jellegű, fogékonyabb műveinek mondanivalójára. Sava Babić 1934-ben született a Szabadka melletti Palicson. Hosszú évtizedek óta a magyar irodalom egyik szakavatott fordítója szerb nyelvre. Mintegy százötven magyar könyvet fordított le. Fáradhatatlan, nagy munkabírású ember. Életrajzából, munkahelyeinek váltogatásából is kitűnik, hogy dinamikus személyiség. Nem szereti az állandóságot. Dolgozott tanárként, lektorként, múzeumigazgatóként, volt kulturális köztisztviselő, tévéműsorok szerkesztője, lexikonokat állított össze, majd egyetemi tanár és tanszékvezető lett. Közben megállás nélkül olvasott és fordított. A magyar és szerb kultúra ügyét szolgálta minden időben, rezsimektől függetlenül. Annak ellenére is fordítja a magyar műveket, ha nem kap megrendelést a szerb kiadóktól. A műfordításban életének nagy feladatát találta meg.

Egy televíziós sorozat forgatása közben ismertem meg a hetvenes évek végén. Az Újvidéki Televízió akkori vezetése elhatározta, hogy készítenek egy tizenvalahány részes magyar nyelvleckét vizuális eszközökkel a szerbhorvát ajkúak részére. A sorozat forgatásán én is részt vettem, mint segédrendező. A negyedórás jelenetek egyszerű élethelyzeteket (reggeli ébredés, munkahely, iskola, bevásárlás, családi kirándulás, baráti összejövetel stb.) dolgoztak fel. A filmjelenetekben az akkori délvidéki színjátszás színe-java szerepet kapott: Ladik Katalin, Soltis Lajos, Pásthly Máttyás, Ábrahám Irén, Fischer Károly, Várady Hajnalka, Ferenczi Jenő, Fejes György, Bajza Viktória és mások. Sava Babić a műsorban szakértőként, szerbül kommentálta a magyar nyelv szabályait és furfangjait.

A *Tanuljunk magyarul* című tévéfilm elkészítése nemes tett volt, de természetesen óriási bukás volt. Talán egy alkalommal ment le az Újvidéki Televízió délutáni szerb műsorában. A hetvenes évek végén utópisztikus vállalkozásnak tűnt, hogy egy balkáni délszláv ember meg akarja tanulni a kisebbségi

magyarok nyelvét. A kilencvenes évek elején, Jugoszlávia felbomlásakor aztán egyre több tehetős, gazdag szerb család telepedett át Magyarországra vagy járatta gyerekeit a budapesti szerb gimnáziumba. Sőt, Sava Babićnak azokban a vérzivataros időkben (12-13 évvel ezelőtt) még az is sikerült, hogy magyar tanszéket alapítson a Belgrádi Egyetem bölcsészkarán, ahol ma már nem kevesen tanulnak magyar nyelvet és kultúrát.

Az *Utjeha kaosa (A káosz vigasza)* című kortárs horvát költészeti antológiát böngészem. A hét valamelyik napján kaptam meg Stjepan (István) Blazetintől, aki a Pécsi Tudományegyetem oktatója. Kéthetes nyári, augusztusi dubrovniki fordítói munkára invitál, ahová a horvát irodalom jelenleg legaktívabb magyar fordítóit hívnák meg, hogy az antológiát teljes terjedelmében lefordítsuk.

Úgy látom, hogy a magyar–horvát irodalmi kapcsolatok szépen fejlődnek: két-három évvel ezelőtt szép sikere volt a magyar kulturális hétnek Zágrábban, többek között Kertész Imre, Nadas Péter, Majoros Sándor és mi, az *Ex Symposion* szerkesztőségének tagjai, vendégszerepeltünk a horvát fővárosban. De két horvát költészeti antológia is megjelent a közelmúltban magyarul: *A melankólia krónikája* (Jelenkor Alapítvány, Pécs, 2003) és *Magánszférák reinkarnációja* (Messzelátó, Szeged, 2002). Nemrég jelent meg Kiss Gy. Csaba összeállításában egy klasszikus magyar írók műveit tartalmazó vastag könyv az Adriai-tengerről. De egyre több magyar szerző alkotása jelenik meg horvátul. Tavaly egy kisebb csapat magyar író (Háy János, Jász Attila, Karafiáth Orsolya, Kukorelly Endre, Rác Péter és Fenyvesi Ottó) járt a legrangosabb horvát költőfesztiválon, a Goranovo Projecén: Zágrábban és az Adriai-tengeren (Split, Omiš, Trogir, Kaštela). 2006 szeptemberében öt horvát költőt (Andrijana Skunca, Branko Ćeđec, Miroslav Mićanović, Delimir Rešicki és Branko Oblučar) láttunk vendégül Budapesten, Pécsen és Balatonfüreden. Szegedi barátaimmal karöltve megjelentettük a horvát költészet „enfant terrible-jének”, Branko Malešnak a verseskötetét *A valóság elleni gyakorlatok* címmel. A jövő héten egy négytagú íródelegáció indul útra Zágrábba és Fiuméba (Csaplár, Csordás, Garaczi és Németh Gábor). Az együttműködést a horvát írószervezet titkára kezdeményezte, akivel tavaly márciusban találkoztam a költőfesztiválon. De tavaly augusztusban is jártam egy magyar csapat tagjaként a Split melletti Podstranán. Ahol elkezdtem írni egy új Adriai-tenger ihlette versciklust:

KIVONATOK A TENGERBŐL

#

Rázzad csak kicsi Szuzi!
Rázzad, ne félj,
rázd magadból,
a hajadból a tengert,
rázd a sót, a vijjogó sirályokat.
Kagylókat, kavicsokat.
Rázzad, ne félj!
Látod, hogy hullanak
a fügék, a kabócák,
a virágzó narancsfák
a hajadból, csak rázzad,
kicsi Szuzi,
a keskeny utcákat, a macskaköveket,
a márványdélutánt,
rázzad, rázzad
a hajókat, kalózokat.
A halakat, medúzákat.

#

Ahogy lábad közt megcsillan a tenger,
egy gyors kroki a csigolyádról,
a szád, a combod hajlatáról.
Okker-köd, kádmiümvörös.
Koitusz után égetett sziéna.
Egy vers a vénába. Két gramm
költészet, három utópia.
A jelzők szabadok.
Nem nagyon,
nem nagyon akarok
szabadulni
belőled.

Adriai törmelékek a tengerről, városokról, réges-régi emlékekről, emberekről, utazásokról, romantikus szerelemről, arról, mik voltunk, és arról, amivé lettünk. A hét elején, az első bejegyzésemben sűrűn emlegettem a *Hagakurét* (A samurájok kódexe), most búcsúzásul az ideális szerelemről szóló fejezet lényegét idézném: a *Hagakure* eszménye szerint a szerelem addig igazi, amíg titkos. Ha a szerelem kitudódik, intenzitása csökken; az igazi szerelem akkor éri el legnagyobb és legnemesebb formáját, ha titkát a sírba viszik.

„A szeretet legmagasztosabb formája az, ha az ember izzó szerelmét magában tudja tartani, és még annak sem tárja fel a szívét, akit szeret. [...] Ha a másik iránt érzett szerelem megnyilvánul, akkor az nem elég mély. Ha úgy halunk meg, hogy szeretetünket magunkba tartjuk, akkor ez magasztosabb a szeretet minden más formájánál” (*Hagakure*; Második könyv).

Mentés másként. Elküldi? Igen.